

FARKAS ÁDÁM

A MODERN MAGYAR HONVÉD-KATONAI ANYAGI BÜNTETŐJOG HISTÓRIÁJÁNAK VÁZLATA

„Merész vállalkozás egyáltalán könyvet írni a katonai büntetőjogról Magyarországon. [...] Nem divat a katonai büntetőtörvényeket ismerni, legfeljebb is ócsárolni szokás azokat, pedig a legkevesebb amit elvárhatunk az ócsárlóktól az, hogy ismerjék azt, amit kicsinyelnek.”

Dr. Gábor Gyula ügyvéd, tartalékos honvéd-hadbíró, 1902.¹

A hazai honvéd-katonai büntetőjog történetének feltárása oly feladat, melyet a rendszerváltás utáni magyar jogi szakirodalomnak ez eddig csak kis mértékben, vagyis csak részben sikerült teljesíteni², s melyre a fenti idézet tanúbizonysága szerint is lassan évszázados keserű tételek vonatkoznak³. Ennek okaként egyrészt az jelölhető meg, hogy a kérdés történelmi okokból – így például a hadseregekkel és tág értelemben vett katonákkal szembeni elvárások általában vett változásai, a megváltozott nemzetközi környezet, illetve a haderőátalakítások miatt – a XX. század elején a politika kínos, napjainkban pedig a szakmai diskurzus periférikus kérdései közé sodródott. Másrészt oka e helyzetnek az is, hogy ezen speciális jogterület hazai jogfejlődése, s vele szakirodalma és forrásai meglehetősen hányattatott sorsról tehetnek tanúbizonyságot.⁴

---

¹ GÁBOR GYULA: *A szerb katonai büntető törvénykönyv*, 1902, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 5. o.

² Ez azonban nem jelenti azt, hogy a feltáró munkának ne lettek volna úttörő művei az 1989-es átmenet követően. Ezek közül mindenképp ki kell emelni: BÖGÖLY GYULA, HAUZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs. | HAUZINGER ZOLTÁN: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn kiadó, 2010, Pécs. | HAUZINGER ZOLTÁN: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, Dialóg Campus, 2011, Budapest-Pécs. | KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, PhD értekezés, 2003, Miskloc.

³ A szakirodalom, valamint a jogtörténeti források áttekintése alapján egyrésztől látható, hogy a katonai kérdések mindig kulcsfontosságúak voltak a modern államtörténetben. Ezt szemlélteti, hogy a dualizmus egyik legjelentősebb és mindig újratermelődő vitája volt a véderővita, illetve a katonai kérdéseket érintő minden egyes jogalkotási törekvés, mely utóbbinak kiváló példáját adta az 1868. november 15. és december 7. közötti élénk vita a katonai bíróságok hatásköréről, mely során már akkor és ott komoly kritikák fogalmazódtak meg a Kiegyezéssel, a kiegyezési rendszer alkotmányos gyakorlatával és a katonai jog rendszerében rejlő inkonzisztenciákkal kapcsolatban. Ez a jellemző azonban minden rendszerben fennállt, hiszen a fegyveres testületek átszervezése, szabályozása és fegyelmének biztosítása minden rendszerben elsődleges fontosságú volt a rendszerváltozást megelőzően.

Másrésztől azonban azt is ki kell emelni, hogy ezen katonai, katonai jogi, katonai büntetőjogi tárgykörök megítélése sajnos mindig a nagypolitikai érvek és eszmerendszerek szerint, s nem elsősorban szakmai alapon történt, ami fokozottan igaz a katonai büntetőjog kérdésére, mely mindig a tág értelemben vett katonai jog árnyékában, vagy farvizén jelent meg. Ennek legkiválóbb példázatai – ahogy ez alább kifejtésre is kerül – a dualizmus időszakában a véderőviták során fel-felmerülő katonai büntetőjogi kritikák, az éles hangvétellű katonai büntetőjogi tárgyú interpellációk, a különböző katonai büntetőjogi tervezetek sorozatos elbukása, majd a kodifikáció eltolódása és felelőtlensége. Hasonló példa a második világháború utáni jogalkotás is, melynek során a katonai büntetőjogi szabályozás előbb a számonkérés égisze alá került, utóbb egy partikuláris jogalkotási folyamatba sodródott, míg végül – a politikai és történelmi események által engedett időben – a szovjetesítés stádiumába jutott, természetesen jóval a teljes állami erőszakapparátus átalakítását követően.

Ami kiemelten sajnálatos ebben a képből, hogy a rendszerváltozás óta eltelt időszokról sem állítható, hogy történelmileg és szakmailag megalapozott, rendszerszerű és jól kimunkált koncepció szerint formálná e területeket, igaz a kritikák időről-időre erőteljesen fellángolnak a szükséges alapok hiányában is.

⁴ Erre a speciális jogterületre nézve viszonylag kevés forrás áll rendelkezésünkre, a lényegi primer források egy része különböző körülmények között megsemmisült, más része még rendezetlenül áll a levéltárakban, míg szakirodalmi oldalról nézve a második világháború óta egyre csökkent a szekunder források száma.

Álláspontom szerint fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a magyar katonai büntetőjog a XIX. század végén más-más okból ugyan, de a szakmai diskurzus egyik kedvelt kérdéseként került megjelenítésre, s hogy egészen a második világháborúig a hazai jogirodalom számos szerzője foglalkozott e kérdéssel. Csupán a teljesség igénye nélkül említenénk e szerzők, szerkesztők közül Finkey Ferencet, Schultheisz Emilt, Angyal Pált, Osváth Ferencet, Cziáky Ferencet, Pap Kálmánt, Fabinyi Gusztávot, Szilágyi Arthurt, Kain Albertet, Gábor Gyulát, vagy épp Gerő Gyulát.⁵

A szakirodalmi, majd jogalkotási megbecsültség aztán fokozatosan alábbhagyott, s az 1948. év az ekkor már jelentős és példás eredményekkel, illetve hagyományokkal bíró hazai katonai anyagi büntetőjogi szabályozás tekintetében is fordulatot, törést hozott.

1948 után a katonai igazságszolgáltatás – mint az államgépezet egésze – a pártállami hatalom eszközévé vált, majd az 1950-es évek második felétől az addigra – többek között Schultheisz Emil Professzor munkássága révén is – kimunkált, anyagi katonai büntetőjog az államszocialista berendezkedés által megkövetelt módon integrálódott a szocialista büntetőjog corpusába⁶, majd az 1989-es átmenet után átfogó történeti megalapozottság és szakszerűen kimunkált jogpolitikai koncepció hiányában vált a politikai harctér egyik bűnbakjává és áldozatává.

Ilyen nagyítón át szemlélve a kérdést, úgy hiszem, hogy több mint húsz esztendővel a „munkáshatalmi” egypártrendszer felszámolása után eljött az idő, hogy a katonai büntetőjog

---

⁵ A mértékadónak mondható, vagy specialitásuk miatt mellőzhetetlennek vélt művek közül kiemelnénk: CZIÁKY FERENC: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*, 1924, Dunántúl Kiadó, Budapest. | CZIÁKY FERENC: *A magyar katonai büntetőjog*, Különlenyomat a Magyar Rendőr VI. évfolyamának 6. számából, 1936, Budapest. | CZIÁKY FERENC, LEVENTE NÁNDOR: *A katonai igazságszolgáltatás jelentősége és szükségessége békében és háborúban*, Különlenyomat a Magyar Katonai Szemle 1942. évi 11. számából, 1942, Budapest. | GÁBOR GYULA: *A szerb katonai büntető törvénykönyv*, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 1902, Budapest. | Gábor Gyula: *Tanulmányok a katonai büntetőjogból*, Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése, 1901, Budapest. | GERŐ GYULA: *Jogi ismeretek, Tankönyv a M. K. honvéd nevelő és képzőintézetek számára*, Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság, 1917. Budapest. | GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcsellete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest. | GYÖRFFY LÁSZLÓ: *Értekezések a katonai büntetőjog köréből*, Magánkiadás, 1913, Pozsony. | JILLY LÁSZLÓ: *A katonai igazságszolgáltatás jelentősége és szükségessége békében és háborúban*, Különlenyomat a Magyar Katonai Szemle 1943. évi 1. számából, 1943, Budapest. | KRAUS KÁLMÁN: *Főtárgyalás a haditörvénytörvények előtt*, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1913, Budapest. | LEVENTE NÁNDOR: *Bírósági szervezet és eljárás a hadrakelt seregnél*, Különlenyomat a Magyar Jogászegyleti Értekezések 1942. évi 1-2 számából, 1942, Budapest. | PAP KÁLMÁN: *A katonai büntető és fegyelmi fenyítőjog kézikönyve*, Grill Károly Bizománya, 1888, Budapest. | PAP KÁLMÁN: *Adatok a katonai büntető igazságszolgáltatás reformjához*, Grill Károly Bizománya, 1890, Budapest. | PAP KÁLMÁN: *A katonai büntető igazságszolgáltatás más államokban*, Grill Károly Bizománya, 1890, Budapest. | Szilágyi Arthur Károly: *Értekezések a katonai jog köréből*, Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése, 1896, Budapest. | FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1923, Budapest. | OSVÁTH FERENC: *Katonai büntető törvénykönyv*, in: ANGYAL PÁL, ISAÁK GYULA: *Büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1941, Budapest. | SCHULTHEISZ EMIL: *A katonai büntetőtörvény zsebkönyve*, Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, 1943, Budapest. | MARTIN DAMIANITSCH: *Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855 für das Kaiserthum Oesterreich*, Wilhelm Braumüller, 1861, Wien.

⁶ A korábban taglalt összefüggések felidézésére célszerű megjegyezni, hogy a második világháború után sorrendileg az „átalakítás” először a fegyveres szervezetekben és a tág értelemben vett katonai jogban, majd a katonai büntetőeljárás és igazságszolgáltatási szervezet körében valósult meg, melyet 1948-ban egy önálló és az országgyűlési vita értelmében akkor még hosszútávra tervezett katonai büntetőkódex megalkotása követett. Ezek után az 1950-es évek fordulatot hoztak, hiszen a Büntető Törvénykönyv Általános részéről szóló törvény már kilátásba helyezte az integrációt, ami aztán a katonai büntetőeljárás körében (szovjet mintára) meg is valósult és így szabályozási szinten a katonai büntetőeljárás önállóságát vesztve a polgári büntető eljárás jogforrási rendszerébe került. Az 1950-es évek eseményei, különösen az 1956-os forradalom és az azt követő megtorlás aztán megakasztotta a szovjetítés folyamatát, de végül az 1961. évi V. „a Magyar Népköztársaság Büntetőtörvénykönyvéről” szóló törvénnyel az anyagi katonai büntetőjog szovjet típusú integrálása is megvalósult és így a teljes hazai katonai büntetőjog szovjetítése végbement.

történetét újra a szakszerűség és tudományosság kritériumrendszerét alapul véve és magát a jogterületet – úgy elméleti, mint történeti és szabályozási tekintetben – helyén kezelve vizsgálja a szakmai közönség. Ehhez azonban elkerülhetetlen, hogy átlássuk a katonai büntetőjog vázlatos fejlődési ívét, legfontosabb forrásait, főbb kérdéseit, és irodalmát, de mindezeket megelőzően megfelelően szemléljük a történelmi fejlődésben magát a katonai büntetőjogot. E kötelességünk fennálltát nem csak az úgynevezett történelmi igazságérzet predestinálja, hanem a katonai büntetőjog hazai jogfejlődésben betöltött jelentős szerepe és az e területen becsületesen és áldozatosan dolgozók több száz esztendő ténykedésének tisztázása, rehabilitálása és leválasztása a csupán időszakos és egy-egy személyi körre szorítható, mégis a katonai büntető igazságszolgáltatás tekintetében fennhangon hirdetett szegényfoltokról.

A KATONAI BÜNTETŐJOG TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉSÉNEK ALAPVONALAI

A hazai katonai büntetőjog történetének áttekintése előtt szükséges néhány olyan kitételrel élni, melyek a megértést segíthetik, még ha azok elsősorban szerzői fogalomhasználatra és álláspontra, nem pedig valamiféle általános fogalmi rendszerre irányulnak is.

A fogalmi térben először is szükségszerű elválasztani egymástól a katonai jog és a katonai büntetőjog fogalmait. Nehéz feladat ez, hiszen a történeti források egészen a XX. századig bezárólag képesek ezeket szinonimaként használni, vagy legalábbis a katonai jog fogalmát oly módon kezelni, hogy abba beleértés a katonai büntetőjogot is. Bár ez utóbbi nézőpontnak megvannak az ésszerűségei, jelen tanulmányban a katonai jog alatt mindazon jogi szabályozókat és viszonyokat értjük, melyek az állam fegyveres szerveire, azok struktúrájára, működésére, irányítására, felügyeletére és belső viszonyrendszerei vonatkoznak. Ettől teljesen elkülönülve használom jelen tanulmányban a katonai büntetőjog fogalmát, melyet kizárólag a büntetőjog azon különleges területére értek, mely az állam fegyveres szerveinek állománya vonatkozásában megvalósuló különleges büntetőjogi kategóriákat szabályozza úgy anyagi, mint eljárásjogi tekintetben.

A második fontos kitétel, hogy jelen tanulmány elsődlegesen az anyagi katonai büntetőjogot és annak is a Kiegészítést követő forrásait helyezi homlokterébe, persze azzal a megszorítással, hogy a korai időkben a szabályok plasztikusan nem különültek el egymástól, illetve, hogy a jogalkotási vitákban e területek szorosan összekapcsolódtak.

Harmadsorban lényeges felhívni a figyelmet arra, hogy a téma jobb megértése érdekében önálló korszakolás is szükségesnek mutatkozott, amely csak részben esik egybe az ilyen időívű történeti munkákban megszokottakkal. Ennek megfelelően az az álláspontom, hogy a magyar katonai büntetőjog korszakai a következők:

- (1) Szent István államalapításától 1526-ig,
- (2) 1526-tól a Rákóczi Szabadságharcig,
- (3) A Rákóczi Szabadságharc kora,
- (4) 1711-1867-ig (anyagi jogi értelemben 1855-ig),
- (5) 1867-1912-ig,
- (6) 1912-1930-ig,
- (7) 1930-1961-ig,
- (8) 1961-től napjainkig.

Ezen korszakolás részletes indoklása nem képzí a jelen munka célját, mégis leszögezném, hogy zsinórmértékül szolgáltak ezen álláspont kialakításánál a katonai büntetőjog terén bekövetkező szabályozási, majd kodifikációs, illetve szervezeti változások jelentősebb eseményei, melyeket a magyar alkotmány- és a köztörténet korszakolására tekintettel próbáltam rendszerben értelmezni.

Végül a módszertan szempontjából kiemelendő, hogy a tanulmány felépítése során a meghatározó célok között szerepelt a széleskörű szakirodalmi kitekintés biztosítása az eddigi kutatások alapján. Ennek megfelelően az egyes korszakoknál és vívmányoknál a lábjegyzetek körében több a részkérdésre vonatkozó szekunder forrás feltüntetésével éltem a tanulmányban foglaltak háttérének megértését biztosítandó.

A KATONAI BÜNTETŐJOG TÖRTÉNELMI GYÖKEREI

A katonai büntetőjog vonatkozásában azt mondhatjuk, hogy „*a mi él és tovább élni akar, az a fejlődés törvénye alól magát el nem vonhatja. A hadsereggel együtt született, tehát már a történet előtti idők óta élő katonai büntetőjog is (noha a jogtudományi elmélet vele mindeddig fölöttébb keveset foglalkozott) a fejlődés különféle mozzanatain ment át.*”⁷ Katonai büntetőjogról tehát lényegében attól fogva beszélhetünk az emberiség történetében, mióta az csoportos, szervezett hadakozásra társadalmi fejlettsége révén képessé vált.⁸ Persze a mai, jogterületi tagozódás szerinti, modern értelmű és tartalmú katonai büntetőjog álláspontunk szerint csak később jelent meg⁹, mégis elvitathatatlan, hogy annak gyökerei a legkorábbi társadalmakig nyúlnak vissza, s hogy annak elvei, illetve a vele szemben támasztott társadalmi elvárások pontosan ezekből az időkből öröklődtek hagyományként az utókorra szorosan összefonódva a fegyveres testületeket szabályozó katonai joggal.¹⁰

Ezt az álláspontot igazoltnak látjuk a fentiekén túl a közismert aforizmában is, melyet Iuvenalis intézett korához és az utókorhoz, vagyis, hogy „*Quis custodiet qui ipsos custodes?*”¹¹ Ezen gondolatot lényegében a katonai büntetőjogért való társadalmi kiáltás egyik legkorábbi ránk maradt emlékeként is értelmezhetjük, melyet jogtörténeti tényeken alapulva erősít meg a római jogi eredet is.¹² A Digesta 49. könyvének *De re militari* című 16. fejezete kapcsán jegyzi le Varga Péter, hogy „*az úgynevezett katonai jog a közjog részét alkotta Rómában is [...] Nyilvánvaló, hogy egy olyan fejlett jogi kultúrával rendelkező állam, mint Róma, a katonáskodást sem hagyhatta teljesen szabályozatlanul...*”¹³ Ezt a ténymegállapítást egyébként megerősíti Vincze Miklós is, mikor a római katonai jog szabályozását ismerteti. E körben a fent említett forrásra hivatkozva jegyzi le egyebek mellett, hogy „*»militum delictum sive admissa aut propria sunt aut cum ceteris communia: unde et persecutio aut propria aut communis est, proprium militaria est delictum, quod quis úti miles*

⁷ PAP KÁLMÁN: *Katonai büntető törvényeink és a jogfejlődés*, in: Aangyal Pál (szerk.): *Bűnügyi Szemle* I. kötet, 1923, Pécs, 8.o.

⁸ Ez különösen akkor válik érthetővé és elfogadhatóvá, ha legalább csak a példák szintjén áttekintjük a történelemben a nagy fordulatok katonai szervezési teendőit, melyekkel szükségképpen együtt járt a katonai erők fegyelmezésének különleges jogi eszközparkja. Ha így szemléljük a történelmet, akkor már

⁹ Ami magától értetődő, ha figyelembe vesszük a jogforrások tanúbizonysága mellett azt is, hogy például Werbőczy a *Tripartitum* Előbeszéd 4. címében a hadijogban egyesíti a katonai és a katonai büntetőjogot. „*A hadijog a hadindítás szertartása, a szövetség megkötése, s adott jelre az ellenség megrohanása. Továbbá a katonai büntett megfenyítése (azaz megbüntetése), ha ki helyét meg nem állja. Továbbá a zsoldfizetés módja, a méltóságok fokozata, jutalmakkal megtisztelés, például midőn dicskoszorúval, vagy arany lánczczal ajándékoznak meg valakit. Továbbá: döntés a hadi zsákmány felett és ennek igazságos elosztása a szmeélyek minősége és munkája szerit; és a fejedelem részesedése.*” Werbőczy István hármaskönyve, Farkas Lőrincz Imre Könyvkiadó, 2006., 56. o.

¹⁰ Már Juszitiniánusz császár is kiemelten kezeli a fegyveres erő és a jog közös fontosságát, mikor lejegyzi, hogy „*A császári felségnek nemcsak fegyverekkel kell ékesítve lennie, hanem törvényekkel is fel kell fegyverkezve lennie, hogy mind a háború, mind a béke idejében helyesen tudjon uralkodni [...]*” Juszitiniánusz császár intéstitúció négy könyvben (<http://mek.oszk.hu/01400/01402/01402.pdf>) 4.o.

¹¹ „*Ki őrzi az őrzőket?*” – Decimus Iunius Iuvenalis római költőnek, szatíra írónak tulajdonított gondolat.

¹² A római kor katonai büntetőjogáról lásd: GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcsellete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest, 64-73. o.

¹³ VARGA PÉTER: *De re militari*, in: TÓTH KÁROLY (SZERK.): *Acta Juridicata et Politica*, 1999, Szeged, 3.o.

admittit.» (D.49.16.2.) *A katonák által elkövetett bűncselekmények különösek vagy általánosak, így a büntető eljárás is különös vagy általános lehet. Különös bűncselekmények, amelyeket az ember katonaként követ el [...].*”¹⁴

A római eredet illetően ismertetése még hosszan folytatható lenne, azonban jelen mű céljai okán ettől eltekintek. Fontosabb azonban kiemelni, hogy a római birodalom bukásával Nyugat-Európára, majd Bizánc elestével Európa egészére nézve ez a fajta szabályozás évszázadokra a feledés homályába veszett. Ez persze nem jelenti az ilyen módon kimunkált katonai jog, illetve a katonai büntetőjog szabályozásának szerte foszlását, csupán annak háttérbe kerülésével azonosítható.¹⁵ Ismeretes például Lewis H. Morgan álláspontja¹⁶, melyet Mezey Barna is képvisel, miszerint őseink és a hasonló nomád törzsi népek úgynevezett fegyveres demokráciákban éltek¹⁷. Ezen álláspontot úgy értelmezhetjük, hogy a nomád társadalom jogképes – azaz fegyverképes – tagjaira vonatkozó jog, katonai jog volt, így lényegében a katonáskodó társadalmak általános joga egyfajta katonai jog, büntető joga pedig katonai büntető jog volt, melynek homlokterében a hadakozó nemzet katonai erejének és rendjének oltalma állt.¹⁸ Ha azonban figyelembe vesszük e nézet ellenzőinek érvelését, akkor is el kell fogadnunk, hogy a fegyverképesen nyugvó nomád társadalmakban, illetve ezeket követően a fegyverképeséghez, fegyveres szolgálathoz szorosan kötődő kora feudális állam királyi jogalkotásában a katonai jelleg különleges jogi státuszt alapozott meg, melyből különleges – legalább részben katonai – jogi kötelezettségek és megoldások következtek.¹⁹

A kora középkor évszázadait követően aztán a területi államok megszilárdulásával és a központi hatalom folyamatos erősödésével újra megjelentek a katonákra vonatkozó, az általános – civil – normákhoz mérten különleges szabályok, vagyis más formában, de újra kezdetét vette a katonai büntetőjog elkülönülése, fejlődése. Fontos azonban kiemelni, hogy a modern értelemben vett önálló fejlődés és elkülönülés csak a XVII-XVIII. századtól vált plasztikussá. Ezt a jelenséget azonban a magyar jogtörténetben kiválóan figyelemmel kísérelhetjük.

---

¹⁴ VINCZE MIKLÓS: *A katonai büntetőjog kétezer éves tükre*, in: *Ügyészek lapja* 2006. 6. szám, 36. o.

¹⁵ A kora középkor katonai büntetőjogáról lásd: GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest, 74-75. o.

¹⁶ Bővebben lásd: Morgan H. Lewis: *Ancient society*, Charles H. Kerr & Comapny, Chichago, 1877.

¹⁷ Lásd: MEZEY BARNA (SZERK.): *Magyar Alkotmánytörténet*, 2003, Osiris Kiadó, Budapest, 23. o.

¹⁸ Nyilván e tétel értelmezése a mai szemléző számára sem lehetetlen, mert gondoljunk csak ehelyütt a rendkívüli jogrend katonai fenyegetéshez közdő itnézményeire, s a katonai büntetőjog azon nemzetközi – de uralkodónak nem nevezhető – tendenciáira, melyek értelmében a katonai igazságszolgáltatás csak a rendkívüli jogrendben aktivizálendő.

¹⁹ Ezt támasztja alá egyebek mellett a Képes krónika, mikor lejegyzí, hogy „Bírák is választottak maguk közül egyet, a Torda nembeli Kádár nevezetűt [...]. Mielőtt ugyanis a magyarok megkeresztelkedtek, táborszerte így kiáltott a hírnök szava, így gyűjtötte seregbe a hunokat: »Isten és az egész község szava, hogy ki-ki fegyveresen, vagy ahogyan van, pontosan megjelenjék a megadott helyen, hogy meghallgassa a község parancsát és tanácsát.« Aki pedig semmibe vette a parancsolatot és ennek kellő okát nem adta, szíttya törvény szerint karddal vágták ketté, száműzték, vagy irgalmatlanul közönséges rabszolgaságba taszították.» A magyarok első bejövetele pannóniába | Hasonlóan évrként idézendő Bíborbanszületett Konstantin: A birodalom kormányzásáról című műve, melyben lejegyzí, hogy „, | Végül megidézendők Werbőczy István Tripartitumában a nemesség eredetéről írott gondolatok, melyek a Képes Krónikában írottakra hivatkozva és azokból levezetve mutatják ki a nemességet, mellyel szemben a szabadság állapotából azok szorultak ki, akik a véres kard körbehordozásának parancsát megtagadták és utódaikkal együtt örökös szolgálásra ítéltettek. Lásd: Tripartitum 1. rész 3. cím, Werbőczy István hármaskönyve, Farkas Lőrinc Imre Könyvkiadó, 2006., 73-74. o.

A HAZAI ANYAGI KATONAI BÜNTETŐJOG FEJLŐDÉSÉNEK ÁTTEKINTÉSE A KIEGYZÉSIG

A szakirodalom a katonai demokrácia²⁰ korát követő időkre nézve lejegyzí, hogy „*az államalapítást közvetlenül követő korban jelentős különbségként jelentkezett, hogy megszűnt a vándorló magyarságot jellemző »minden ember katona« szemlélet, és felállításra került az ún. királyi haderő. [...] Az mindenképpen valószínűsíthető, hogy az állandó királyi haderőben, illetve a korabeli közigazgatási szervezeteknél, a vármegyéknel működő katonai alakulatokban már jelen volt a konkrét fegyelmi és büntető hatalom.*”²¹ E korszak, mint ismeretes, írásos forrásokban kevésbé gazdag, azonban mint fentebb már leírtuk, a királyi jogalkotás megerősödésével a ránk maradt források száma is megnövekedett²², így a korai magyar katonai büntető igazságszolgáltatás történetének kutatói már egyre több konkrétumra leltek kutatásaik során.²³²⁴

„*A honfoglalást követően az 1000-1526-ig terjedő időszakban a hadúri jogokat a király gyakorolta, csakúgy mint a bírói felsőbbbségi jogot. A legtöbb írott forrás az Országos Törvénytárban található, amely Szent István korától tartalmaz a katonákra vonatkozó büntető jogszabályokat. [...] Zsigmond korából már összefüggő hadiszabályzat is maradt ránk, amelyet 1427-ben emelt törvényerőre a király.*”²⁵ Őri Gábor ezen az alapon joggal mondhatja, hogy Zsigmond és Mátyás korát aztán a katonai büntetőjog történetében eseménydús korszak követte, még ha magam az 1526-os cezúrára alapuló korszakolással a fent leírtakra tekintettel nem is értek egyet.

Elvitathatatlan azonban, hogy az ország három részre szakadását követő évszázadok a dinamikus katonai büntetőjogi fejlődést közvetlenül megelőző, mondhatni prekodifikációs időszaknak tekinthetők.²⁶ Ezt igazolja, hogy már a XVII. század végén, XVIII. század elején megjelentek a különböző katonai regulák, majd a XIX. – hazánk nemzeti kodifikációja esetén a XX. – századdal így, vagy úgy, de ezekre méltán építve kiteljesedtek a katonai büntetőjogi kodifikációk. Az említett regulák közül kiemelendő például Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadi edictuma²⁷ és egyáltalában Erdély jogalkotásának fejlesztő hatása²⁸, vagy épp az I. Lipót császár nevéhez köthető 1699. évi Regulamentum Militare.²⁹

Figyelemmel azonban hazánk alkotmánytörténetére, s különösen az osztrák befolyásra, a katonai büntetőjog tekintetében, s kivált az anyagi jog vonatkozásában, a jogtörténeti áttekintést II. Rákóczi Ferenc „*Regulamentum Militare*” és „*Edictum universale*” címét

---

²⁰ A Árpádházi királyok korát megelőző időszak katonai büntetőjogáról lásd: GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest, 104-109. o.

²¹ HAUZINGER ZOLTÁN: *A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története*, in: Jogtudományi Közlöny, 2007. június, 264-265. o.

²² Az Árpádházi és vegyeházi királyok korának katonai büntetőjogáról lásd: GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest, 110-123. o.

²³ Erről az időszakról bővebben lásd: CZIÁKY FERENC: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*. Budapest, 1924., Dunántúl Kiadó, 15-20. o.

²⁴ A központi hatalom megszilárdulásának katonai büntetőjogáról lásd: GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest, 76-87. o.

²⁵ ŐRI GÁBOR: *A magyar katonai büntetőjog a vérszerződéstől 1958-ig*, in: Ügyészek lapja 1994. 4. szám, 76. o.

²⁶ E korszak katonai büntetőjogáról lásd: GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest, 88-92. o.

²⁷ Lásd: HAUSNER GÁBOR: *Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadi edictuma*, Hadtörténelmi Közlemények 2001. 2-3. szám

²⁸ Lásd: HAUZINGER ZOLTÁN: *Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.

²⁹ Lásd: RÁKÓCZY ROZÁLIA: *Regulamentum Militare*, 1699, Hadtörténelmi Közlemények 1997. 2. szám

viselő különálló, de egységet képező szabálygyűjteményével kell folytatnunk. A főként Kajali Pál főhadbíró kuruc szenátor és Ráday Pál kancellár munkássága nyomán született jogforrások jelenlegi ismereteink szerint az első elkülönült és szisztematikus magyar katonai rendtartási célzatú szabálygyűjteményt képezték több mint háromszáz esztendővel ezelőtt, mely rendszerben szolgálati, büntető anyagi és eljárási, valamint kifinomult – és talán nemzetközi vonatkozásban is példás – szervezeti szabályok egységben jelentek meg mintegy forradalmi áttörést hozva a hazai (katonai) jogfejlődésben.³⁰

Sajnálatos, azonban történelmi értelemben természetszerű, hogy a Rákóczi szabadságharcot követően újra az osztrák szabályozás³¹ vált hazánkra nézve is irányadóvá.³² Erről elmondhatjuk, hogy szellemében a habsburg abszolutizmust közvetítette és a zsoldosseregekben elharapódzó deviancia véres megfékezésére volt berendezkedve. E korszakból inkább az eljárásjogi normákat, különösen Mária Terézia eljárási törvényét a *Militär Halsgerichtsordnungot* szokás említeni, tekintettel arra, hogy az lényegében hazánkban 1912-ig fennmaradt, s hogy még az 1930:2. törvénycikk vitája során is citálta számos képviselő, mint örökre emlékezetes negatív jogszabályi példát.

Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc tekintetében kiemelendő, hogy a szabadságharc a katonai érdekeknek megfelelően elsődlegesen a katonai jogi szabályozások és a hadszervezés tekintetében ért csak el részeredményeket, igaz a hadügyész képzést előirányozták. Ezen időszak alatt azonban átfogó katonai büntetőjogi szabályozás eddigi kutatásaim alapján nem mutatható ki.

A KODIFIKÁLT ANYAGI KATONAI BÜNTETŐJOG KORA (1855-TŐL NAPJAINKIG)

Ha az anyagi katonai büntetőjog fejlődéstörténeti áttekintéséhez a tényleges kodifikáltság, illetve a következetes és tartós jogalkalmazás követelményeit határozzuk meg fundamentumként, akkor ezen az alapon úgy vélem, hogy a fejlődéstörténetet a Kiegyezéssel, pontosabban jogforrási okokból a korszakhatárként értékelendő 1855. évvel kell folytatnunk. Ennek oka, hogy a magyar katonákra, honvédekre nézve egészen 1930-ig az az osztrák katonai büntetőtörvénykönyv volt hatályban, melyet Ferenc József császár 1855. január 15-én kelt császári nyílt paranccsal léptetett hatályba és amely a magyar jogalkotás révén soha nem vált az alkotmányos magyar jogrendszer részévé.³³

Az 1855. évi kódexet, melyet általában a korabeli jogirodalom csak „osztrák” kódexként nevezett, előbb számos alkalommal a véderővitákban, utóbb, a századforduló éveitől, már

---

³⁰ Bővebben lásd: Bögöly Gulya: A katonai büntetőeljárás hatálya Rákóczitól napjainkig, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN im. 2007. | Eperjes Krisztián: Rákóczi „dogmatikája”, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN im. 2007. | Farkas Gyöngyi: A magyar katonai büntetőkönyv megalkotásához vezető út a Rákóczi-szabadságharc alatt, in: im. 2007. | Herke Csongor: A büntetőeljárás története az első magyar bünvádi kodifikációig a Regulamentum Universale tükrében, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN im. 2007. | Kardos Sándor: A magyar katonai bíróság története a XVI. és XVII. században, illetve a Rákóczi-szabadságharc alatt, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN im. 2007. | Mezey Barna: Az ónodi országgyűlésen elfogadott katonai szabályzatok jogtörténeti jelentősége, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN im. 2007. | Tóth András: A hadbírószági eljárás szabályai a Regulamentum és az Eductum Universale-ban, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN im. 2007.

³¹ A Habsburg-kor katonai büntetőjogáról lásd: GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest, 124-131. o.

³² E korszak katonai jogáról és katonai büntetőjogáról bővebben lásd: MARTIN DAMIANITSCH: *Handbuch der Strafgesetze für die k. k. österreichische Armee, nach Verbrechen und Vergehen geordnet*, Wilhelm Braumüller, 1849, Wien. | MARTIN DAMIANITSCH: *Handbuch des adelichen Richteramts für Militär-Richter*, Wilhelm Braumüller, 1849, Wien.

³³ Az eredeti nyelvű szöveget lásd: MARTIN DAMIANITSCH (ERLAUTER): *Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen von 15. Jänner 1855. für Kaiserthum Oesterreich*, Wilhelm Braumüller, Wien, 1861.

önmagában véve is sokszor helyezett kritikák keresztüzébe a jogászi, jogalkotói réteg.³⁴ Nem lehet azonban elvitatni, hogy a Kiegészést követően a magyar országgyűlés egészen 1930-ig nem élt a jogalkotás lehetőségével³⁵, sőt, ahogy erre Szilágyi Arthur Károly helyesen hívja fel a figyelmet, többszörösen helybenhagyta a kódex alkalmazását.³⁶ Ezt példázzák a véderőtörvények, a népfölkelésről szóló törvények, illetve a honvédségről szóló törvények, melyek útján a „katonai törvények”, vagy a „katonai büntető és fegyelmi szabályok” megfogalmazással a hazai jogrendszerbe az országgyűlés által be nem épített jogszabályra úgy hivatkoztak, hogy a jogalkalmazás számára egyértelmű volt mely – alkotmányos jogrendszerünkön tulajdonképpen kívül lévő – jogforrást kell alkalmazni, mintegy teret engedve a bírói szokásjognak.³⁷

A nyíltparanccsal oktrojált osztrák katonai kódexről elmondható, hogy szabályozási rendszere meglehetősen kazuisztikus, azonban mindemellett arra a törekvésre enged következtetni, hogy a katonai bűncselekményeket a lehető legszélesebb körben szabályozza, s egyúttal gátat vessen a korábban főként zsoldosvezérek által gyakorolt önkénynek, aminek azonban a büntetések súlyozása és a túlrészletezően meghatározott tényállások kiskapukat nyitottak a kódexben.

Fontos kiemelni azt is, hogy a kódex büntetési rendszere meglehetősen idejétmúlt (lásd: felkoncolás, megtizedelés, gúzsba kötés, stb.) még a maga korához viszonyítva is, melyet a neoabszolutista hatalomgyakorlás egyik kellékeként tarthatunk számon. Ezen anakronizmusról a századforduló előtt nem sokkal Gulner Gyula így fogalmaz: „Az a katonai büntető törvénykönyv, t. ház, a mely, mint mondtam, 1855. július 1-én »Für das Kaiserthum Oesterreich« életbe lépett és azon eljárás, melynek gyökerei visszanyulnak 1768-i és a mely a legsúlyosabb intézkedéseket tartalmazza, talán már akkor is, midőn meghozattatott, anachronismus volt”.³⁸

Különösen fontos az a körülmény, hogy a kódex több helyen tartalmaz rögtönbíráskodási klauzulákat, illetve szélsőséges esetben különböző felhatalmazó rendelkezéseket, mint például a katonai ör szinte korlátok nélküli lőfegyverhasználatra jogosító szabályát, vagy a gyávaság egyes eseteinél a parancsnokok felkoncolással kapcsolatos jogosultságait. Ezt a negatív képét

---

³⁴ Már a véderővitában, majd azt követően a katonai bíróságok hatásköréről szóló vitákban, de többször ezektől függetlenül is flemerül a katonai büntetőjog kérdése. Emellett számos szakcikk és tanulmány foglalkozik a kérdéssel, így például: BONTS GYULA: *A katonai büntető törvénykönyv és eljárás revidiójának kérdéshez*, Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet 9. füzet, 1891, Budapest. | SZILÁGYI ARTHUR KÁROLY: *A katonai bíróságok hatásköre*, in: Jogtudományi Közlöny 1914. 35-36. szám. | SZILÁGYI ARTHUR KÁROLY: *Katonai bíráskodás kiterjesztése polgári egyénekre*, in: Jogtudományi Közlöny, 1914. 41. szám. | KAIN ALBERT: *A katonai büntető eljárás reformjához*, in: Jogtudományi Közlöny 1911. 6. szám. | FABINYI GUSZTÁV: *A katonai büntető-törvénykönyv és eljárás revidiójához*, in: Jogtudományi Közlöny 1890. 41., 50., 51., 1891. 2., 4., 6., 8., 10. szám.

³⁵ Igaz a kormányzati szándék a jogalkotás előmozdítására kimutatható a minisztertanácsi jegyzőkönyvekből. Lásd: MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek 1871.07.24. 33. ülés. | MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1875.06.18. 41. ülés. | MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1880.02.20. 9. ülés. | MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1881.07.03. 33. ülés. | MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1882.06.13., 24. ülés.

³⁶ Ez a jelenség a folyton kiújuló szakmai és politikai viták mellett a jogalkalmazás szempontjából is kritikus, hiszen a katonai büntető ítékezés a magyar alkotmányos jogrendszeren kívüli források alapján működött, így a magyar jogéleten és joggyakorlaton kívüli iránymutatásokat is figyelembe kellett vennie. Ilyen forrásként lásd: MARTIN DAMIANITSCH: *Studien über das Militär-Strafrecht in seinem materiellen und formellen Theile*, Wilhelm Braumüller, 1862, Wien. | MARTIN DAMIANITSCH: *Kriegsartikel für die k. k. österreichische Landarmee, Kriegsmarine und das Flottillenkorps von 15. Jänner 1855*, Verlag von Rud. Lechners k. k. Universitäts-Buchhandlung, 1855. Wien.

³⁷ Lásd: SZILÁGYI ARTHUR KÁROLY: *Katonai bíráskodás kiterjesztése polgári egyénekre*, in: Jogtudományi Közlöny, 1914. 41. szám, 417. o.

³⁸ Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója első kötet, 1892, Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, Budapest, 148. o.

pedig csak tovább erősíti az a tény, hogy 1912-ig a – kor követelményeitől már idegen – Mária Terézia korabeli eljárási szabályok útján érvényesültek az anyagi jog ezen normái.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy „*jellegetes szabályozása a törvénynek, hogy amíg a büntettek a Csemegi-kódex szerint általában csak úgynevezett »gonosz szándékkal« követhetők el, addig a kisebb súlyú, és főleg speciális katonai büntettek és vétségek elkövetése nem a fenti »gonosz szándék«, hanem egyszerűen szándékos gondatlanságból vagy mulasztásból, sőt a gyávaság esetében még a lelkiállapot »el nem palástolása« révén is megvalósíthatók.*”³⁹

A kódex fő jellemzője, hogy tekintélyelvű, szabályozását a túlzott szigor és a rend minden áron való védelme és kikényszerítése jellemzi, amiből több helyen a tisztekkel szembeni túlzó részrehajlás, illetve a legénységi állománnyal szembeni garanciák gyengesége is következik, amit csak fokoz, hogy a súlyosító körülmények felsorolása nyitott a kódexben, míg „*az enyhítő körülmények kizárólag taxatív felsorolásban szerepelnek.*”⁴⁰ Elmondható ugyanakkor, hogy az alárendeltek védelmére hivatott szabályok önmagukban véve előrelépést jelentenek a korábbi önkényes állapotokhoz képest, valamint, hogy bizonyos esetekben az előjárói tisztséggel járó többletkötelezettségeket is büntetőjogi relevanciával ruházták fel, bár a tisztek előjogai még így is kirívó védelemben részesültek.

Mint fentebb is lejegyeztem, ez a kódex⁴¹ már a XX. század hajnalán is jelentős hiányosságokkal és kritikákkal kellett, hogy szembenézzen, melyeknek fő forrása az esetek többségében nem kizárólag a kiegyezést követő alkotmányos helyzet, illetve az önálló szabályozást kívánó nemzeti érzület volt, hanem a jogtudomány fejlettsége és haladó követelményei. Ezt támasztják alá mások mellett Gulner Gyula képviselőházi interpellációja Bialovszkurszky Géza és társai ügyében⁴², avagy Finkey Ferenc talán legszélesebb körben citált mondatai⁴³, illetőleg Bonts Gyula azon a reform szükségességét hirdető munkájában lejegyzett gondolata, miszerint „*hogy azonban a törvényhozás a közel mult évtizedben a katonai büntető igazságszolgáltatás intézményét ujjá alkotni elmulasztotta, megbocsáthatatlan mulasztást képez.*”⁴⁴ Ezen kritikák mellett azonban célszerűnek tartom megidézni a korabeli szaksajtó egyik meghatározó lapját a Magyar Themist, melyben 1878-ban több cikk is megjelent a témakörben. Megjelent például egy rémhírre alapuló írás is, mely

³⁹ KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, PhD értekezés, 2003, Miskolc, 93. o.

⁴⁰ KARDOS SÁNDOR i.m. 2003. 96. o.

⁴¹ Az 1855-ben hatályba léptett osztrák katonai büntető törvénykönyvről bővebben lásd: FARKAS ÁDÁM: *A katonai büncselekmények dualizmuskori törvényi szabályozásának áttekintése*, in: Diskurzus, a Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata, 2011. évi 2. szám 28-37. o.

⁴² Lásd például az 1892. március 12-én szombaton tartott képviselőházi ülés naplóját, melyekben Gulner Gyula a Magyar Hírlap 1892. március 10-i számára hivatkozva ismerteti Bialovszkurszky Géza hadapród hadnagy és társai ügyét, melynek lényege abban ragadható meg, hogy fent nevezett alakulatának századosa ismeretlen célból adott ki függelmi karakterű utasítást az alakulat egy másik katonájának a Bialovszkurszkyval történő kapcsolatok megszakítására, melyet az nem hajtott végre, hanem ismertetett a fent nevezettel. Bialovszkurszky ezután két hadnagy bevonásával kért közvetve magyarázatot a századostól és hívta fel az ügy lovagias elintézésére, melyre válaszul a százados a tiszthelyettest és segítőit függelemsértés miatt feljelentette. A bíróság ezt követően a vizsgálatot lefolytatta és az 1855. évi kódex szabályainak megfelelően a vádlottakat lefokozta és egyenként három évi börtönre ítélte. (Lásd: Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója első kötet, 1892, Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, Budapest 147-149. o.)

⁴³ „*Sajnos a magyar katonai Btk. még mindig nincs készen, dacára annak, hogy ma már az 1855-iki osztrák katonai büntető törvény fenntartása igazán szégyenfeltja az oly véres áldozatok árán elért nemzeti önállóságunknak.*” - FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*, 1923, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 16. o.

⁴⁴ BONTS GYULA: *A katonai büntető törvénykönyv és eljárás revisiójának kérdéshez*, Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet 9. füzet, 1891, Budapest, 317. o.

egy új katonai büntetőkódex megalkotását⁴⁵ sürgette, valamint két ugyan eljárással kapcsolatos, de az anyagi jogot is érintő kritikai hangvételű közlemény.⁴⁶

Az előadott kritikák és a történelmi események kényszerítő hatása ellenére hazai jogfejlődésünkben csak késve, 1930-ban, történt meg az önálló nemzeti kodifikáció, melyre, osztva a korabeli gondolkodók, így ifj. Szabó Sándor, Cziáky Ferenc, Finkey Ferenc, Fabinyi Gusztáv, vagy Bonts Gyula véleményét, már a Kiegyezést követően szükség lett volna, de legkésőbb a katonai büntető eljárás 1912-es megújításával egy időben.

Magyarország első önálló katonai büntetőkódexét tehát a Tisztelt Ház 1930-ra alkotta meg az ellenforradalmat követő konszolidációs időszakban. A szóban forgó törvénykönyv az 1930:2. törvénycikk, melyhez életbeléptető és más – főként eljárási – törvényeket módosító jelleggel párosult az 1930:3. törvénycikk.⁴⁷

Az 1930:2. törvénycikk, vagyis az első önálló magyar katonai büntetőkódex, több tekintetben is figyelemre méltó újításokat hozott.⁴⁸ Egyrészt az általános rendelkezések körében már az első szakaszával rögzítette, hogy „*a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó egyénekre mind a közönséges bűncselekmények, mind a katonai büntettek és katonai vétségek tekintetében a közönséges büntetőtörvényeket kell alkalmazni, amennyiben ez a törvény - a katonai büntetőtörvénykönyv, rövidítve: Kbtvk. - mást nem rendel.*”⁴⁹

„*E szabály mögött az a jogelméleti megfontolás állt, hogy addig, amíg a katonai büntetőjogban a polgári büntetőjogszabályoktól való eltérésnek csak annyiban lehet indokoltan helye, amennyiben azt a különleges katonai viszonyok és érdekek valóban megkövetelik, addig a katonai büntető eljárás terén a specialitás elve érvényesül...*” – írja Hautzinger Zoltán a norma eljárásjogi vonatkozásáról. E szakasztól elvonatkoztatva azonban az első rész fontossága Kardos szerint abban ragadható meg, hogy az „*a polgári büntető törvénykönyv általános részének teljesen megfelelő címekekkel 9 fejezetben, 65 §-ban tárgyalta mindazokat az általános rendelkezéseket, amelyek azt kifejezetten a katonai elvárásoknak megfelelően módosítják, illetve kiegészítik.*”⁵⁰ Ebből pedig az első szakasszal egyetemben teljesen nyilvánvalóan következik, hogy a kódex megalkotásával a jogalkotó igyekezett a haderő érdekeinek és különleges igényeinek oltalma mellett áttörni a katonai büntetőjog és a polgári büntetőjog különállását, felszámolva ezzel a katonai büntetőjog corpus separatumként történő jellemzésének jogalapját⁵¹, ami természetesen a kor ellenzékének egyik vesszőparipája volt a törvény országgyűlési vitája során is.⁵²

---

⁴⁵ Tekintettel arra, hogy a cikk szerint az a hír terjedt az országban, hogy a Boszniába bevonuló haderő egyik ezredében lázadás miatt a legsúlyosabb büntetést, az 1855. évi kódex rendszerében meghatározott megtizedelést alkalmazták, melyről a cikk ugyan közli, hogy rémhír, mégis felhívja a figyelmet a polgári büntető kódex „testvéreként” a katonai büntetőtörvény megalkotásának szükségességére. Lásd: Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. augusztus 29.

⁴⁶ Lásd: Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. október 24.

⁴⁷ FARKAS ÁDÁM: *Az első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyv megalkotásának története*, in: „Optimi Nostri” Díjnyertes tudományos diákköri dolgozatok 2009., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 2009, Győr, 112-142. o.

⁴⁸ Az 1930:2. törvénycikk magyarázataként lásd: SCHULTHEISZ EMIL: *A katonai büntetőtörvény magyarázata*, Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, 1931, Budapest. | JILLY LÁSZLÓ: *Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv*, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Részvénytársaság, 1933, Pécs.

⁴⁹ 1930:2. tc. (továbbiakban: Kbtvk.) 1.§

⁵⁰ KARDOS SÁNDOR i.m. 2003. 133. o.

⁵¹ Amit azonban még fennmaradt emlékként részben sajnos táplált az a tény, hogy a kódex országgyűlési vitája kapcsán a Magyar Királyi Legfelsőbb Honvéd Törvényszék jogot vindikált a katonai bíróságoknak a polgári bíróságoktól eltérő, vagy akár azokkal ellentétes ítélkezésre is. Ezt a következőképp fogalmazta meg: „...*a katonai bíráskodás terén – a katonai szolgálatra és az abból folyó kötelek különleges természetére, úgyszintén az ezekkel kapcsolatban megóvándó jogérdekre figyelemmel, – felsőbb államérdekből mégis egyes esetekben nyitva kell hagyni annak a lehetőségét, hogy a katonai bíróságok bizonyos elvi jelentőségű kérdéseket önállóan, a polgári büntetőbíróági joggyakorlatban követett felfogástól függetlenül, sőt a szükséges mértékhez*

Másrészt a kódex számos reformrendelettel bírt, melyek közül fontosnak tartok példálózó jelleggel kiemelni néhányat. Ilyen volt a viszonyosság⁵³ intézménye, az agyonlövés polgári büntetőtörvénykönyvben ismeretlen – „privilegizált” – halálnemének kizárólag az aljas érzület nélküli katonai bűncselekményekre való korlátozása; a házi fogság, melyet az országgyűlési vitában a polgári kódexnek történő példamutatásként értékelt több képviselő; vagy épp a gondatlan cselekmények büntetési alakzatának viszonylagos korlátozása.

A kiragadott példákon felül természetesen az első részben további komoly előrelépést, fejlődést és egyben a polgári társadalomhoz való közeledést jelképező rendelkezés is található, melyekről jelen keretek között nem célok kimerítően értekezni, ahogy az első rész negatívumairól sem, melyek közül azonban az igazságosság jegyében kötelességem a bűncselekményeket taglaló második rész jellemzése előtt exemplifikatív képet adni.

Az általános rész bírálható és bírálendő intézkedései közül ki kell emelni például a sokat támadott 4. §-t a különleges felhatalmazásról, mellyel lényegében a honvédelmi minisztérium hatáskörébe került határzavarok és külső támadások veszélye esetén az a jog, hogy a katonai kódex hatályát kiterjessze. Ide sorolandó még a tiszti fegyverhasználat meglehetősen visszás szabályozása, mint büntethetőséget kizáró, illetve a büntetést törvény erejénél fogva enyhítő körülmény megtartása; vagy épp a büntetési nemek körében a tisztekkel szembeni enyhébb rendelkezések, melyek később kiváló támpontjává váltak a fegyverhasználat mellett a korabeli katonai büntetőjog osztályjellegűvé minősítésének. Ezek a példák sajnos szemléltetik, hogy a kódex, ha véleményem szerint kis mértékben ugyan, de magán viselte a korszak visszás történelmi, hatalmi és társadalmi beidegződéseit, melyek egy részére a kor elvárásai között is tarthatatlanként és a legénységi morál szempontjából ártalmasként tekintek.⁵⁴

A katonai bűncselekmények szabályozása terén leszögezendő, hogy a kódex címeiben ugyan követte az osztrák kódexet, a szabályozás jellege és szelleme azonban igyekezett a kor jogtudományi követelményeinek megfelelően túllépni azon. Az egyes címek alá tartozó magatartások megfelelő absztrakciós szinten kerültek megfogalmazásra, így azok nem váltak kazuisztikussá, mégis szubszumálhatóak maradtak a szóba jöhető történeti tényállásokra nézve. A címek alatt tilalmazott magatartások körében egyes speciális kivételektől eltekintve, mint például a gyávaság, a katonai őr elleni cselekmények általában, vagy a függelemsértés alapesetei, az mondható, hogy a szabályozás racionalizálódott a kor életviszonyaihoz képest és mellőzte a katonai és függelmi tekintély túlzott és irracionális védelmét, de megadta annak reális és arányos garanciáit. Ezzel a szabályozás több ponton semlegesítette a korábbi, tiszteknek egyenetlenül kedvező normákat.

Az első önálló magyar katonai büntetőkódex tehát a bűncselekmények terén nagyban épített a korábbi hagyományokra és szabályozásra, így *prima facie* mondhatnánk, hogy „nincsen új a nap alatt”, azonban be kell látnunk a szabályozás lényegét nem a címek, hanem a tartalom adja meg. E megközelítésben pedig a kódex átütő reformként is értelmezhető, mely természetesen – ahogyan a jogszabályok általában, – nem volt tökéletes és szenvedett hatalmi, társadalmi determináltságú gyermekbetegségektől, mégis összességében komoly előrelépést jelentett. A katonai bűncselekmények szabályozásában ugyanis – részben – visszaköszönt már a jogegyenlőség eszménye, hiszen megszűntek a harcos (*combattans*)

---

képest attól esetleg eltérően is dönthessenek el.” HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, „A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye”, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

⁵² „*Civil felett ne ítéljen a katonai bíróság, ezt követeljük!*” – hangzott Rassay Károly bekiabálása a kódex vitája során. Lásd: Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, Athenium Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 1929., 187.

⁵³ 1930. évi 2. törvénycikk „A katonai büntető törvénykönyvről” 3. §

⁵⁴ E bírálat mellett azonban kiemelendő, hogy történelmietlen elvárás volna a korszak jogalkotási termékétől az általános egyenlőség elvének megjelenítését követelni, hiszen erre a társadalmi-történelmi körülmények nem voltak adottak és alkalmasak, így e kritérium egyfajta visszaható hatályú – szakszerűtlen – elvárás volna.

állományra vonatkozó mindent átható megkülönböztetések, illetve több ponton visszaszorultak a tiszti előjogok is.

Hasonlóan fontos és újszerű jelenség volt a büntetési tételek racionalizálása, mely a katonai bűncselekmények szabályozásának egyik alapvető fontosságú eleme, hiszen a tilalmazott magatartások jogkövetkezményeinek rendszerével lehet elhatárolni a prevenciót a tiszta megtorlástól, amire a kor katonai elitjének még voltak hajlamai azon meggyőződésükben, hogy „*a katonai büntetőjog a fegyelemtartásnak végső eszköze.*”⁵⁵ Megállapításaim szerint az 1930:2. törvénycikk esetén már jelentős részben prevencióról lehet beszélni, hiszen a büntetési tételek a szükséges szigor megtartása mellett ésszerűsödtek és közeledtek a polgári büntetőjog elvárás rendszeréhez és elveihez.

Amint azonban nem tartom elfogadhatónak, hogy minden értelmezhető volna a „fekete vagy fehér” sémában, úgy nem gondolom, hogy egy jogszabály lehet egyöntetűen jó, vagy rossz, reformer, vagy anakronisztikus. Igaz ez a Kbtbk. katonai bűncselekmények körében kialakult szabályaira is, melyek között nem lehet említés nélkül hagyni, hogy a halálbüntetés alkalmazásának száma még a kor mércéjével is magasra rúg, s hogy a bűncselekmények között megmaradt számos az osztrák kódex szélsőséges keménységét idéző norma, különösen a gyávaság körében.

Ami a bűncselekmények minősített alakzatait illeti, szinte általános érvénnyel emelhető ki a háborús időben történő elkövetés, mint súlyos minősítő körülmény. Ez a ma is szabályozásunkban joggal jelen lévő speciális minősítő körülmény egy olyan korszak szabályrendszerében foglal el oszlopos helyet, melynek közvetlen élménye volt még az első világháború, a trianoni béke, a vörös, majd fehérterror és a szünni nem akaró háborús fenyegetettség. Ebben a történeti megközelítésben pedig a háború, mint súlyos minősítő körülmény érthető szabályozási elem, ami azonban nem nyújt teljességgel meggyőző alapot azon értelmezéseknek melyek szerint a Kbtbk-val „*a büntetőjog [...] igyekezett megfelelni a militarizálódás követelményeinek (1930:2. tc., [...] stb.).*”⁵⁶

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a megkésve, de annál szükségszerűbben megalkotott első önálló magyar katonai büntető törvénykönyvet a reformjelleg, az újszerűség és korszerűség jellemezte, amit való igaz néhány ponton beárnyékolnak a kor történelmi és társadalmi meghatározottságú torz normái. Ez a kódex azonban úgy vélem tiszteletreméltó és nagy eredménye volt a hazai jogfejlődésnek, s ekként méltán említhető Rákóczi gyűjteményének méltó utódjaként, s egyben a magyar katonai büntető kodifikáció példaadó fundamentumaként, osztva ezzel Jilly László gondolatait.⁵⁷

A történelmi kor, a második világháború túlkapásai, majd a nagy háború utáni politikai stigmatizáció azonban várható módon lépett fel e kódex ellen, s azt túl sokáig nem hagyta hatályban. Az első önálló magyar katonai büntetőkódexet a még elkülönült és önálló 1948. évi LXII. törvény által megtestesített katonai büntető törvénykönyv váltotta fel, melynek megalkotásában egyebek mellett a hazai büntetőjog egyik meghatározó alakja, Schultheisz Emil is részt vett és amelyet akkor még a politika is hosszú távra tervezett megalkotni.⁵⁸

⁵⁵ Kiemelés az 1930:2. tc. általános indoklásából.

⁵⁶ MEZEY BARNA (SZERK.): *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris kiadó, Budapest, 27. o.

⁵⁷ „*Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv is, mint a világháború és a forradalmak minden szomorú tanulságát szintén a legmesszebbmenően gyümölcsöztető és így a katonai fegyelemnek és rendnek úgy békében, mint háborúban minden körülmények között való biztos megóvására, illetve helyreállítására képes, a katonai szempontok megengedte határokon belül azonban az állampolgári egyenlő elbánást is érvényesítő teljesen modern törvény, egyike az újabb idők legnagyobb szabású és legkiválóbb magyar törvényalkotásainak.*” JILLY LÁSZLÓ: *Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv*, 1933, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., Pécs, 3. o.

⁵⁸ A tervezet előadója Hajdú Gyula leszögezte, hogy a benyújtott katonai javaslat „*kiegészítője az ezidőszerint érvényben lévő kódexnek és automatikusan kiegészítője marad az új kódexnek, amikor az elkészül és amikor azt az országgyűlés törvényerőre fogja emelni.*” Lásd: Országgyűlési napló az Országgyűlés 93. ülése

Az 1948. évi katonai törvénykönyv szerkezetében nem követi a korábbi két nagy részre tagolható 1930. évi katonai büntetőtörvény megoldását a részek tekintetében, hiszen a katonai bűncselekményeket taglaló második (különös) rész után, a harmadik részben fejti ki, hogy a kódex rendelkezései miként vonatkoznak a rendőrökre.

Ami a kódex általános és különös részi szabályozása körében bekövetkezett változás létének, vagy nem létének kérdését illeti, úgy gondolom, hogy néhány a háború miatti, illetve a kényes politikai helyzetből következő árnya mellett az 1948. évi kódex a fejlődés újabb stációjaként értelmezhető. E jellemzésből a történelmi körülményekre és a parlamenti vitára is tekintettel nyilvánvalóan az elkülönült katonai büntetőjog végleges meggyökeresedése következett volna.

Az 1948. évi kódex katonai bűncselekményeket szabályozó rendelkezéseinek összképe egy olyan katonai bűncselekmény-katalógust tár elénk, melyben a fegyelem és szolgálati rend ellen ható legtöbb büntetőjogilag releváns cselekmény bűncselekményként jelenik meg, azonban a büntetések terén a kódex még racionálisabb, emberségesebb és összességében nézve hiányában van a társadalmi rétegek közti feszültségeknek táptalajt adó egyoldalú rendelkezéseknek. Azt is mondhatnánk, hogy az 1948-as büntetőtörvény egyes felesleges szabályai és néhol zavarólag ható büntetés-hivatkozási rendszere ellenére az önálló és elkülönült katonai büntetőkódex mintájának tekinthető a kor elvárásai szerint.

A katonai bűncselekmények szabályozása ebben a kódexben, követve az 1930. évi törvény hagyományait és reformtörekvéseit, de levetkőzve annak társadalmi és hatalmi karakterű túlkapásainak zömét, a korszerűség és ésszerűség követelményeinek, valamint a valódi szervezeti elvárásoknak felel meg, melyekre nem vethet józan és racionális elemzés keretei között árnyékot a politikai perek lefolytatása.

Sajnos az utókor szemével már a Rákosi-, majd Kádár-korszakról rendelkezésünkre álló általános ismeretek alapján is tudhatjuk, hogy az 1948-as kódex – nagyrészt az 1930:2. tc-n alapuló – eredményei nem lehettek hosszú életűek a történelmi és jogtörténelmi változások erőterében, vagyis a szocialista ember- és egyenlőségeszmény populista demagógiájával és a szovjet jog kiépítésével szemben.⁵⁹ Azt is mondhatnánk, hogy a történelmi fejlemények kötelező érvénnyel kódolták jogtörténetünk szövedékébe az önálló, elkülönült magyar katonai büntetőjog fejlődéstörténelmi eredményeinek felszámolását, melyet a Btá. után 1961-ben a Magyar Népköztársaság Büntetőtörvénykönyve hozott, vagyis az 1961. évi V. törvény.

A Rákosi-éra hatalmi csúcspontja, majd az 1956-os szabadságharc és az azt követő megtorlások Magyarországon óhatatlanul felerősödtek azok a hangok, melyek szerint sokan a katonai igazságszolgáltatásban „bizonyos mértékig osztálybíraskodást véltek felismerni”⁶⁰, valamint amelyek szerint a Visinszkij által megalapozott szovjet jogfelfogással⁶¹ ez az

---

1948. évi december hó 16-án, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Naplója V. kötet, Budapest, 1949., 146. hasáb

⁵⁹ Az 1948 utáni katonai büntetőjogi irodalom köréből lásd: KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *Új büntetőjogi kézikönyv*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1962. | HABONY JÁNOS: *A katonai bíróság előtt*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1977, Budapest. | HABONY JÁNOS: *Bűncselekmények megelőzése (Katonai bűncselekmények és a fegyelem)*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1983, Budapest. | KOVÁCS NÁNDOR (SZERK.): *Büntetőjogi ismeretek új kézikönyve a fegyveres erők hivatásos állománya számára*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1973, Budapest. | DURMANOV N. D.: *A szovjet büntetőjog alapelvei*, Hírlap, Szaklap- és Könyvkiadó RT., 1949, Budapest. | BM TANULMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI OSZTÁLY: *A katonai büntetőjog tankönyve*, BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, 1959, Budapest. | MOLNÁR LÁSZLÓ: *A büntető perrendtartás kommentárja*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1957, Budapest. | CSHIKVADZE V. M.: *Szovjet katonai büntetőjog*, Honvédelmi Minisztérium, 1948, Budapest. | KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *A katonai büntetőjog kézikönyve*, Zrínyi kiadó, 1958, Budapest.

⁶⁰ Kiemelés az 1948. évi LXII. törvény általános indoklásából.

⁶¹ „»A szovjet szocialista jog a szovjet szocialista állam által megállapított vagy szankcionált olyan magatartási szabályok (jogsabályok) összessége, amelyek a szovjet nép akaratát fejezik ki, amelyek alkalmazását a szovjet szocialista állam kényszerítő ereje biztosítja, céljuk, hogy a munkásosztálynak és minden

elkülönül jogterület a hatalom oldaláról nézve nem összeegyeztethető. Ezen nézetek térnyerése azonban nem egyik pillanatról a másikra, hanem átmenetszerűen történt. Ennek vélelmezhető oka, hogy a hatalom birtokosai el voltak foglalva a rákosi-terror hatalomszilárdítónak vélt kivitelezésével és nem szerepelt elsődleges prioritásaik között a szovjet típusú jogrendszer azonnali kialakítása.⁶²

Az eljárást és szervezetet már korábban hatalmába kerítő, Janus arcú intézkedés-sorozat révén tehát bő tizenkét év leforgása alatt integrálták a korábban különálló katonai büntetőjogot jogforrástanilag a polgári büntetőjogba. Ezzel az intézkedéssel az 1961. évi V. törvény tartalmában és szellemében is beolvasztotta katonai büntetőjogunkat a szocialista jogba, magán viselve annak szükségképpen hátrányait, illetve a polgári büntetőjogban is megtapasztalható minden mulasztását és hiányosságát.

Az 1961-es anyagi büntetőjogi rendszer egészére nézve azt mondhatjuk, hogy a cselekmények számának csökkenését egyrészt a vétségi alakzat megszüntetése, másrészt a máshol szabályozandó cselekmények eredeti szabályozási körükbe való visszatétele, harmadrészt a duplumok megszüntetése, negyedrészt pedig az egyes cízellát szabályozások (például kincstári anyaggal kapcsolatos cselekmények) felszámolása idézte elő.

Az egyes már ismert cselekmények szabályozásában a változások messze nem tekinthetők forradalminak, csupán a jogalkotó igyekezett több cselekményt egyes hasonlóságai okán egy-egy büntetőbe tömöríteni, aminek az eredménye következtetésem alapján a katonai büntetőjog 1948-ra megtapasztalt cízellát és kiforrott szabályozásának elhagyása, illetve egyes normák összetéveszthetőségének előidézése⁶³ lett.

Csorbát szenvedtek például az alárendeltek számára garanciát biztosító normák, valamint összeolvasztották a nemzetközi hadijogot sértő cselekményeket és a megszállt terület lakossága ellen elkövetett cselekményeket, s mindezek felül sutba dobták több cselekmény kimunkált szabályozását (például zendülés) és helyette a hidegháború ideologizált követelményeinek megfelelő címek alá tömörítettek egyes cselekményeket (például harc képességet veszélyeztető büntettek).

Nyilván nem állítható egyoldalúan, hogy a kódex valamiféle ideológiai kényszer okán effektíve lerombolta a katonai büncselekmények kiforrott szabályozási rendszerét, az azonban ezek kapcsán mindenképp elmondható, hogy a vétségi alakzatok megszüntetésével a széles spektrumú fegyelmi hatáskörbe utalást valósították meg, mely messzemenőig ellene hatott a szolgálati rend bírói úton történő megvédésének, s teret engedett a parancsnoki önkénynek, illetve a bűnös magatartások alakulati és testületi presztízs okán történő elkendőzésének.

Mindezek mellett fontos kiemelni, hogy bár a megmaradt büncselekmények szabályozása körében nem észlelhetünk jelentős, fordulatszerű változást, illetve újítást, a büntetések terén szigorodás tapasztalható, hiszen a megközelítőleg harmadára csökkent büntetendő magatartás körében a halálbüntetések száma közel azonos maradt, míg a szabadságvesztés büntetések mértéke rendre megnövekedett. A büntetési tételek megváltozása mellett az egyes passzusok gyakorlati érvényesülése, elvi értelmezése is meglehetősen szigorrról tanúskodik⁶⁴. Ezen

---

dolgozónak hasznos és előnyös rendet és viszonyokat védjék, megszilárdítsák és továbbfejlesszék; további céljuk, hogy a gazdasági rendszerben, az emberek életmódjában és tudatában a kapitalizmus csökevényeit teljesen és véglegesen megsemmisítsék, és a kommunista társadalom fölépítését szolgálják.» – SZILÁGYI PÉTER: *Szabó Imre szocialista normativizmusa*, <http://jesz.ajk.elte.hu/szilagyil6.html>, (letöltés ideje: 2011. március 08.)

⁶² A szovjetítés folyamatáról lásd: FARKAS ÁDÁM: *Requiem a nemzeti katonai büntetőjogért, avagy adalékok a hazai katonai büntetőjog szovjetítésének történetéhez*, in: Diskurzus, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata, 2012. évi különszám, 47-60. o.

⁶³ Lásd bővebben: Kibúvás a szolgálati feladat ellátása alól, in: MÁTYÁS MIKLÓS (SZERK.): *Katonai büntetőjogi döntvénytár, bírósági határozatok 1973. január – 1978. október*, 1979, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest, 321-322. o.

⁶⁴ Lásd például a zendülés szabályaihoz fűzött Legfelsőbb Bírósági elvi határozatokat, miszerint (1) a zendülés büntette ellenséges célzat nélkül is megvalósítható, (2) bármely szolgálati kötelességet megállapító

változások pedig messzemenőig visszalépésként értékelhetők, hiszen akár az 1956-ban átállt katonai alakulatok, akár a szocialista rend lehető leghathatósabb védelmének ideologizált taktusa indokolta, paradox módon törte meg a polgári büntetőjoghoz való közeledést az attól való, büntetések körében érezhető, anakronisztikus eltávolodással.

Ugyancsak idejétmúltnak tűnik a harci szellem bomlasztása körében a „kishitúséget szít” megfogalmazással az 1855. évi kódexből ismert elkendőzési kötelezettség visszacsempészése, ami élesen ellene hat az egyenlőség, illetve a kizárólag a katonai szolgálat különlegességei okán szükséges mértékű eltérés koncepciójának, ahogyan a büntetési tételek körében tapasztalható túlzó eltávolodás is, hiszen a katonai büntettek körében előirányzott büntetési tételek az esetek többségében csak a legsúlyosabb polgári bűncselekményeknél merültek fel ebben a kódexben.

Az első egységesítő kódex tehát meglehetősen kártékony volt a katonai büntetőjogra, illetve a katonai bűncselekmények szabályozására nézve, aminek egyik alapját a kódex egészére kiható kizárólagosan büntetési alakzatot ismerő szemlélet, másik alapját pedig ezzel párhuzamban a fegyelmi elbírálási kör szinte maximalizált kiterjesztése képezte. Ezen elhibázott alapra aztán a részben bevált és kiforrott, de számos helyen megbontott felépítményt olyan büntetési tételekkel egészítették ki, illetve olyan részletnek tűnő módosításokkal látták el, melyek újabb csapást mértek a polgári büntetőjog felé történő ésszerű közeledésre, s nem hogy enyhítették volna a még enyhíthető különbségeket, inkább felerősítették azokat. Ilyen jellegkép mellett nyilván várható volt, hogy az 1961. évi kódex messze nem válhatott olyan hosszú életűvé, mint például a Csemegi-kódex, s azt teljes egészében felváltotta a mai polgári és katonai anyagi szabályozás alapját adó 1978. évi IV. törvény, vagyis a – módosításokkal – 2013 júliusáig hatályos büntető törvénykönyv.

A szocialista berendezkedés konszolidációja, valamint a társadalomban és gazdaságban is végbemenő változások a büntetőjog területét sem kerülték el, amit kutatási tapasztalataim szerint különösen indokolt az 1961. évi kódex hiányosságainak és kritizált megoldásainak sora.

„A büntetőjog korszerűsítésére irányuló törekvések szükségessé tették az addigi jogfejlődést összegző és továbbfejlesztő új Btk. megalkotását. E cél realizálása érdekében 1974. őszén indult meg az új kódex előkészítése[...].”⁶⁵ Nyilván ekkor már elkendőzhetetlen volt annak felismerése, hogy „az 1961. évi Btk. ellentétes tendenciákat hordozott. Egyrészt bizonyos területeken növelte a büntetőjogi repressziót, másrészt [...] a történelmi és jogalkalmazási tapasztalatok egyaránt az egyes jogintézményeket túlzottan leegyszerűsítő megoldások ellen, a differenciáló szemlélet mellett szóltak.”⁶⁶

Az előkészületek során tehát a túlzó leegyszerűsítés és az önellentmondások felszámolása, az egységes tendencia szerinti, differenciált és letisztult szabályozás óhaja került a szocialista büntető jogalkotás középpontjába. E törekvést tovább erősítették az 1970-es évek bűnözési szerkezetében beállt változások, melyekre akkor csak időleges és hiánypótlónak szánt válaszokat tudott adni a jogalkotás például a „különösen veszélyes visszaeső”, vagy a „szigorított őrizet” intézményeinek büntetőjogba történt iktatásával.

Az új Btk. megalkotásához vezető út következő lépése a politikai vezetői szint azon véleményváltása volt, mellyel lényegében elismerték az újabb tudományos koncepciókat és belátták, hogy a bűnözés olyan komplex társadalmi jelenség, melynek kezeléséhez komplex,

---

norma Btk 316. § szerinti áthágása megvalósíthatja a zendülést, (3) a szolgálati rend ellen irányuló ellenszegülés nyílt, ha azt akár egyetlen katonai is érzékeli, aki nem kell, hogy előljáró, vagy feljebbvaló legyen. Bővebben: Zendülés in: SZIJÁRTÓ KÁROLY (SZERK.): *Katonai Büntetőjogi Döntvénytár, bírósági határozatok*, 1973, Táncsics kiadó, Budapest, 157-158. o.

⁶⁵ NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*, 2008, HVG Orac kiadó, Budapest, 42. o.

⁶⁶ GÖRGÉNYI ILONA, GULA JÓZSEF, HORVÁTH TIBOR, JACSÓ JUDIT, LÉVAY MIKLÓS, SÁNTHA FERENC, VÁRADI ERIKA: *Magyar büntetőjog általános rész*, 2007, Complex kiadó, Budapest, 57. o.

tehát büntetőjogi, szociálpolitikai és szervezeti válaszokat kell egységes koncepció mentén adni.

Ezen egységes koncepció részévé vált az 1978. évi IV. törvény, mely kapcsán a kor szakirodalmá lejegyzí, hogy „*a kodifikáció hasznosította mindazokat a tapasztalatokat és eredményeket, amelyeket a jogalkalmazói gyakorlatból, valamint a hazai és a külföldi jogtudományból meríteni lehetett.*”⁶⁷

A szabályozás rendszeréből és az egyes bűncselekmények megnevezéséből már jól érezhető, hogy az első megközelítésben negatívan jellemezhető kódex mégis jelentős változásokat idézett elő 1961-hez képest és talán mondhatjuk – a szocialista jogi gondolkodás viszonylatában – hogy a katonai bűncselekmények szabályozásának szekerét újra a fejlődés és racionalitás irányába fordította.

Jól látható, hogy a nemzetközi hadijog megsértéséből adódó cselekmények teljes egészükben kikerültek a katonai bűncselekmények köréből, ahogy azt is láthatjuk, hogy komoly változások történtek még a döntően ideológiai meghatározottságú harcképességet veszélyeztető bűncselekmények körében is, ahogy szinte minden más cím alatt.

Megalkotásra került a törvénykönyvben például a kötelességzegés szolgálatban bűncselekménye, mely az 1948-as szabályozási séma elhagyása után hiánypótlónak tekinthető, valamint fontos leszögezni, hogy az egyes cselekmények körében is érezhető az ideológiai meghatározottság enyhülése. (Meggzűnt például önálló cselekményként a külföldre szökés, mely nyilván a megtorlások időszakának dezertálási hullámai okán vált önállóvá 1961-ben, és a szökés körében került szabályozásra, mint annak egy esete.)

Ami a büntetési tételeket illeti, a törvény újra közeledett a polgári büntetések felé, nyilván megtartva a katonai körülményekből adódó többlétszigort a büntetési tételek szélső értékeinek meghatározásánál. Kiemelendő e körben, hogy a kódex közel egy ötöddel csökkentette a halálbüntetés kiszabhatóságának eseteit 1961-hez képest, ami nyilván a politikai helyzet konszolidálódására is visszavezethető.

Lényegében tehát a kódexről azt kell és lehet elmondani, hogy bár nézeteim szerint nem a megfelelő (1948-as) mintához tért vissza fejlesztő szándékkal, mégis az újszerű szabályozási koncepció és szellem elvárásainak megfelelően egy racionálisabb és elfogadhatóbb szabályozást teremtett. A katonai bűncselekmények szabályozása ezzel egy elfogadható, bár több ponton hiányos rendszerbe került. Elfogadhatatlan sajátossága volt azonban az 1978. évi IV. törvénynek a fegyelmi hatáskör alig korlátozottá szélesítése, mely nyilván a Néphadsereg kötelékében elkövetett cselekmények „házon belüli”, „csendes” elintézése miatt volt szükséges, ezzel erősítendő a Néphadsereg ázsióját. A törvényről alkotott összkép a katonai bűncselekmények tekintetében tehát az, hogy egy ilyen szabályozás csak a jogállamiságot érvényre nem juttató pártállam idején volt maradéktalanul elfogadható.

Ez utóbbi állítást a Btk. vonatkozásában általánosságban igazolta a történelem, hiszen az 1989-es átmenetet követően a Btk. számos módosításon esett át a jogállamiság jegyében. Itt azonban sajnálattal kell leszögezmem, hogy a katonai büntetőjog vonatkozásában csak minimális módosítások történtek, melyek zöme nem is az anyagi büntetőjog területén érvényesült. E kritika élet pedig véleményem szerint csak mérsékelten tudja tompítani az a tény, hogy az egységes szerkezetet ért jogállami módosítások kiterjednek a katonai büntetőjogra is, mivel a fő kritikai vetület a szabályozás aktualizálásának hiánya, valamint álláspontom szerint a méltó hagyományokhoz, az az 1930-as majd az 1948-as szabályozási rendszer elvein álló, elkülönült kodifikációhoz való visszatérés hiánya.

---

⁶⁷ BÉKÉS IMRE, FÖLDVÁRI JÓZSEF, GÁSPÁR GYULA, TOKAJI GÉZA: *Magyar büntetőjog általános rész*, 1980, BM könyvkiadó, Budapest, 48. o.

ÖSSZEGZÉS

Ahogy ezt már a bevezető gondolatok közt leszögeztem, nézeteim és eddigi kutatásaim alapján úgy gondolom, hogy a katonai büntetőjog több évszázados története több okból is rehabilitálásra vár. Dr. Révész T. Mihály Professzor Úr gondolatait kiterjesztve, egy „*olyan terület ez, mellyel kapcsolatban az igazságok feltárása feladatként áll előttünk.*”⁶⁸ Jelen, áttekintést adó, tanulmány megírása, illetve a hozzá formálódó forrásválogatás összeállítása is ezen álláspont jegyében született, méghozzá azzal a céllal, hogy a hazai anyagi katonai büntetőkodifikáció legújabb kori történetének jog- és irodalmi forrásaira egyaránt széleskörű kitekintést adjon, alapot teremtve a téma mások általi vizsgálatának, kutatásának.

A tanulmány által nyújtott áttekintés úgy vélem plasztikusan kiemeli, hogy a katonai jog és katonai büntetőjog egy a legősibb jogterületek közül, melynek létrejöttét és fennmaradását a szabályozás alá tartozó szervek különleges státusza és fontossága indokolta. A tanulmány emellett arra is rá kívánt mutatni, hogy a katonai büntetőjog hazai története rendkívül színes és számos jelentős – a hazai jogtörténet egésze szempontjából is mérvadó – sorsfordulót tudhat magáénak, kiemelve ezek közül például a Rákóczi-szabadságharc forradalmian újszerű jogalkotását, vagy épp a katonai büntetőjog összefonódását az alkotmányossági harcokkal a dualizmus időszakából.

Mindezek mellett azonban le kell szögezni azt is, hogy katonai büntetőjogunk történetének utolsó évszázada többségileg olyan negatív fordulatokat hozott, melyek feltárására fokozott figyelmet kívántam fordítani, törekedve arra, hogy az ilyen irányú kutatásokat úgy az adott kor- és jogrendszer viszonylatában, mint a korábbi történeti előzmények spektrumára vonatkozóan ösztönözzem. Különösen indokolt ez azért, mert az elmúlt húsz esztendő ezt a részletes feltárást nem végezte el és a mai napig úgy szabályozza e területet, hogy behatóan nem ismeri annak történetét, nemzeti hagyományait és vívmányait.

Szándékom szerint jelen munka a katonai büntetőjog története iránt érdeklődő laikus és szakmai közönségnek együttesen kíván segítséget és csekély örömet nyújtani azzal, hogy áttekintő vázlatát adja e terület hazai történetének, illetve hogy mankót nyújt a később, egybe szerkesztve közreadásra kerülő főbb jogforrások értelmezéséhez. A kizárólag anyagi jogi gyűjtés azonban önmagában a hiányosság érzetét keltheti, ezért további kutatásaim keretében szándékomban áll az eddig elvégzett történeti áttekintést és forrásfeltárást az eljárásjogi és a szervezeti vonatkozások tekintetében is elvégezni.

A kötet megalkotásának végcélja tehát a fent előadottakon és a hazai katonai büntetőjog illetően megismertetésen túl szerényen hozzájárulni az „igazságok feltárásához” és a magyar katonai büntetőjog rehabilitációjához.

FORRÁSOK

1. Az 1892. évi február hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója első kötet, 1892, Pesti Könyvnyomda Részvény-társaság, Budapest.
2. Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, 1929, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest.
3. BÉKÉS IMRE, FÖLDCÁRI JÓZSEF, GÁSPÁR GYULA, TOKAJI GÉZA: *Magyar büntetőjog általános rész*, 1980, BM könyvkiadó, Budapest.
4. BM TANULMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI OSZTÁLY: *A katonai büntetőjog tankönyve*, BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, 1959, Budapest.

---

⁶⁸ Kiemelés a Dr. Révész T. Mihálynak Dr. Egresi Katalin „Szociálpolitika Magyarországon” c. munkájáról szóló 2008. decemberi, győri recenzensi előadásából.

5. BONTS GYULA: *A katonai büntető törvénykönyv és eljárás revisiójának kérdéshez*, Magyar Jogászegyleti Értekezések VII. kötet 9. füzet, 1891, Budapest.
6. BÖGÖLY GYULA: *A katonai büntetőeljárás hatálya Rákóczitól napjainkig*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
7. BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
8. CZIÁKY FERENC, LEVENTE NÁNDOR: *A katonai igazságszolgáltatás jelentősége és szükségessége békében és háborúban*, Különlenyomat a Magyar Katonai Szemle 1942. évi 11. számából, 1942, Budapest.
9. CZIÁKY FERENC: *A magyar katonai büntetőjog*, Különlenyomat a Magyar Rendőr VI. évfolyamának 6. számából, 1936, Budapest.
10. CZIÁKY FERENC: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*, 1924, Dunántúl Kiadó, Budapest.
11. CSHIKVADZE V. M.: *Szovjet katonai büntetőjog*, Honvédelmi Minisztérium, 1948, Budapest.
12. DURMANOV N. D.: *A szovjet büntetőjog alapelvei*, Hírlap, Szaklap- és Könyvkiadó RT., 1949, Budapest.
13. EPERJES KRISZTIÁN: *Rákóczi „dogmatikája”*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
14. FABINYI GUSZTÁV: *A katonai büntető-törvénykönyv és eljárás revisiójához*, in: Jogtudományi Közöny 1890. 41., 50., 51., 1891. 2., 4., 6., 8., 10. szám.
15. FARKAS ÁDÁM: *A katonai bűncselekmények dualizmuskori törvényi szabályozásának áttekintése*, in: Diskurzus, a Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata, 2011. évi 2. szám.
16. FARKAS ÁDÁM: *Az első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyv megalkotásának története*, in: „Optimi Nostri” Díjnyertes tudományos diákköri dolgozatok 2009., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 2009, Győr.
17. FARKAS ÁDÁM: *Requiem a nemzeti katonai büntetőjogért, avagy adalékok a hazai katonai büntetőjog szovjetesítésének történetéhez*, in: Diskurzus, A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata, 2012. évi különszám.
18. FARKAS GYÖNGYI: *A magyar katonai büntetőkönyv megalkotásához vezető út a Rákóczi-szabadságharc alatt*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
19. FINKEY FERENC: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*, 1923, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.
20. GÁBOR GYULA: *A szerb katonai büntető törvénykönyv*, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, 1902, Budapest.
21. Gábor Gyula: *Tanulmányok a katonai büntetőjogból*, Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése, 1901, Budapest.
22. GERŐ GYULA: *Jogi ismeretek, Tankönyv a M. K. honvéd nevelő és képzőintézetek számára*, Pallas irodalmi és nyomdai részvénytársaság, 1917. Budapest.
23. GÖRGÉNYI ILONA, GULA JÓZSEF, HORVÁTH TIBOR, JACSÓ JUDIT, LÉVAY MIKLÓS, SÁNTHA FERENC, VÁRADI ERIKA: *Magyar büntetőjog általános rész*, 2007, Complex kiadó, Budapest.
24. GYÖRFFY LÁSZLÓ: *A katonai büntetőjog bölcselete és oknyomozó története*, Pallas, 1925, Budapest.
25. GYÖRFFY LÁSZLÓ: *Értekezések a katonai büntetőjog köréből*, Magánkiadás, 1913, Pozsony.
26. HABONY JÁNOS: *A katonai bíróság előtt*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1977, Budapest.
27. HABONY JÁNOS: *Bűncselekmények megelőzése (Katonai bűncselekmények és a fegyelem)*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1983, Budapest.

28. HAUSNER GÁBOR: *Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hadi edictuma*, Hadtörténelmi Közlemények 2001. 2-3. szám,
29. HAUTZINGER ZOLTÁN: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn kiadó, 2010, Pécs.
30. HAUTZINGER ZOLTÁN: *A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története*, in: Jogtudományi Közlöny, 2007. június,
31. HAUTZINGER ZOLTÁN: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, Dialóg Campus, 2011, Budapest-Pécs.
32. HAUTZINGER ZOLTÁN: *Az erdélyi fejedelemség jogösszefoglaló és jogfejlesztő hatása a magyar katonai büntető igazságszolgáltatás kodifikációjára*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
33. HERKE CSONGOR: *A büntetőeljárás története az első magyar bünvádi kodifikációig a Regulamentum Universale tükrében*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
34. HM HL - A HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, „A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye”.
35. JILLY LÁSZLÓ: *A katonai igazságszolgáltatás jelentősége és szükségessége békében és háborúban*, Különlenyomat a Magyar Katonai Szemle 1943. évi 1. számából, 1943, Budapest.
36. JILLY LÁSZLÓ: *Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv*, 1933, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., Pécs.
37. KAIN ALBERT: *A katonai büntető eljárás reformjához*, in: Jogtudományi Közlöny 1911. 6. szám.
38. KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai bíróság története a XVI. és XVII. században, illetve a Rákóczi-szabadságharc alatt*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
39. KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, PhD értekezés, 2003, Miskolc.
40. KOVÁCS NÁNDOR (SZERK.): *Büntetőjogi ismeretek új kézikönyve a fegyveres erők hivatásos állománya számára*, Zrínyi Katonai Kiadó, 1973, Budapest.
41. KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *A katonai büntetőjog kézikönyve*, Zrínyi kiadó, 1958, Budapest.
42. KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *Új büntetőjogi kézikönyv*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1962.
43. KRAUS KÁLMÁN: *Főtárgyalás a haditörvényszék előtt*, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1913, Budapest.
44. LEVENTE NÁNDOR: *Bírósági szervezet és eljárás a hadrakelt seregnél*, Különlenyomat a Magyar Jogászegyleti Értekezések 1942. évi 1-2 számából, 1942, Budapest.
45. Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. augusztus 29.
46. Magyar Themis, a Magyar Jogászegyesülés Napilapja, 1878. október 24.
47. MARTIN DAMIANITSCH: *Handbuch der Strafgesetze für die k. k. österreichische Armee, nach Verbrechen und Vergehen geordnet*, Wilhelm Barumüller, 1849, Wien.
48. MARTIN DAMIANITSCH: *Handbuch des adelichen Richteramts für Militär-Richter*, Wilhelm Braumüller, 1849, Wien.
49. MARTIN DAMIANITSCH: *Kriegsartikel für die k. k. österreichische Landarmee, Kriegsmarine und das Flottillenkorps von 15. Jänner 1855*, Verlag von Rud. Lechners k. k. Universitäts-Buchhandlung, 1855, Wien.
50. MARTIN DAMIANITSCH: *Militär-Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen vom 15. Jänner 1855 für das Kaiserthum Oesterreich*, Wilhelm Braumüller, 1861, Wien.
51. MARTIN DAMIANITSCH: *Studien über das Militär-Strafrecht in seinem materiellen und formellen Theile*, Wilhelm Braumüller, 1862, Wien.
52. MÁTYÁS MIKLÓS (SZERK.): *Katonai büntetőjogi döntvénytár, bírósági határozatok 1973. január – 1978. október*, 1979, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest.
53. MEZEY BARNA (SZERK.): *Magyar Alkotmánytörténet*, 2003, Osiris Kiadó, Budapest.
54. MEZEY BARNA (SZERK.): *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris kiadó, Budapest.

55. MEZEY BARNA: *Az ónodi országgyűlésen elfogadott katonai szabályzatok jogtörténeti jelentősége*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
56. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek 1871.07.24. 33. ülés.
57. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1875.06.18. 41. ülés.
58. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1880.02.20. 9. ülés.
59. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1881.07.03. 33. ülés.
60. MOL – Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek, 1882.06.13. 24. ülés.
61. MOLNÁR LÁSZLÓ: *A büntető perrendtartás kommentárja*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1957, Budapest.
62. NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*, 2008, HVG Orac kiadó, Budapest.
63. OSVÁTH FERENC: *Katonai büntető törvénykönyv*, in: ANGYAL PÁL, ISAÁK GYULA: *Büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1941, Budapest.
64. ŐRI GÁBOR: *A magyar katonai büntetőjog a vérszerződéstől 1958-ig*, in: *Ügyészek lapja* 1994. 4. szám,
65. PAP KÁLMÁN: *A katonai büntető és fegyelmi fenytőjog kézikönyve*, Grill Károly Bizománya, 1888, Budapest.
66. PAP KÁLMÁN: *A katonai büntető igazságszolgáltatás más államokban*, Grill Károly Bizománya, 1890, Budapest.
67. PAP KÁLMÁN: *Adatok a katonai büntető igazságszolgáltatás reformjához*, Grill Károly Bizománya, 1890, Budapest.
68. PAP KÁLMÁN: *Katonai büntető törvényeink és a jogfejlődés*, in: ANGYAL PÁL (SZERK.): *Bűnügyi Szemle* I. kötet, 1923, Pécs.
69. RÁKÓCZY ROZÁLIA: *Regulamentum Militare*, 1699, *Hadtörténelmi Közlemények* 1997. 2. szám,
70. SCHULTHEISZ EMIL: *A katonai büntetőtörvény magyarázata*, Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, 1931, Budapest.
71. SCHULTHEISZ EMIL: *A katonai büntetőtörvény zsebkönyve*, Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, 1943, Budapest.
72. SZIJÁRTÓ KÁROLY (SZERK.): *Katonai Büntetőjogi Döntvénytár, bírósági határozatok*, 1973, Táncsics kiadó, Budapest.
73. SZILÁGYI ARTHUR KÁROLY: *A katonai bíróságok hatásköre*, in: *Jogtudományi Közlöny* 1914. 35-36. szám.
74. Szilágyi Arthur Károly: *Értekezések a katonai jog köréből*, Grill Károly cs. és kir. udv. könyvkereskedése, 1896, Budapest.
75. SZILÁGYI ARTHUR KÁROLY: *Katonai bíraskodás kiterjesztése polgári egyénekre*, in: *Jogtudományi Közlöny*, 1914. 41. szám,
76. SZILÁGYI ARTHUR KÁROLY: *Katonai bíraskodás kiterjesztése polgári egyénekre*, in: *Jogtudományi Közlöny*, 1914. 41. szám.
77. SZILÁGYI PÉTER: *Szabó Imre szocialista normativizmusa*, <http://jesz.ajk.elte.hu/szilagyil6.html>, (letöltés ideje: 2011. március 08.)
78. TÓTH ANDRÁS: *A hadbírósi eljárás szabályai a Regulamentum és az Eductum Universale-ban*, in: BÖGÖLY GYULA, HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció tricentenáriuma*, Kódex Nyomda, 2007, Pécs.
79. VARGA PÉTER: *De re militari*, in: TÓTH KÁROLY (SZERK.): *Acta Juridicata et Politica*, 1999, Szeged.
80. VINCZE MIKLÓS: *A katonai büntetőjog kétezer éves tükre*, in: *Ügyészek lapja* 2006. 6. szám.